

Ерудита, сликар, авијатичар, новинар

Ото Бихаљи-Мерин развио је фасцинантну мрежу контаката и познанстава, од Бертолта Брехта, Георга Гроса, Ане Зегерс, преко Василија Кандинског, Паула Клеа, Томаса Мана до Жан-Пола Сартра

ЛИЧНОСТИ

Милица Димитријевић

Кустоси Сенка Латиновић и Мирослав Карић одржали су за претходна три месеца у Легату Милице Зорић и Родољуба Чолаковића неколико јавних вођења кроз изложбу „Ото Бихаљи-Мерин: Морао сам бити присутан“ и сваки пут је програм био посвећен једном од наших великана, уприличен поводом 120 година од рођења „овог проминентног југословенског интелектуалца са циљем да се додатно истражи и изнова сагледа његов лик и дело“.

Реакције стручне и шире публике биле су заиста одличне, о чему сведочи велики број присутних на вођењима, а кустоси су добили и пуно похвала како од колега из струке тако и од посетилаца различитих профила: подједнако је хваљена садржајност и видљивост темељног истраживачког рада, као и дизајн поставке и у том подухвату су им од велике помоћи били дизајнер Андреј Долинка и архитекта др Милена Кордић.

Изложба, која је трајала до пре неки дан, била је реализована кроз партнерство Музеја савремене уметности у Београду и Музеја наивне и маргиналне уметности, имајући у виду, како је објашњено, Бихаљи-Меринову истакнуту улогу у промоцији домаће и иностране модерне и наивне уметности и нових уметничких појава, као и његову вишезначну сарадњу са овим институцијама. И не само то, „Бихаљи-Мерин био је ерудита, неуморан истраживач и путник кроз време, простор, друштва и културе, широких интересовања и са страху за знањем. Сликара, авијатичар,

предавач, књижевник, новинар, ратни репортер, уредник и издавач, активан члан Комунистичке партије Југославије и Комунистичке партије Немачке, ликовни критичар, ликовни теоретичар, писац о уметности, уметнички директор, оснивач и члан организационих одбора бројних институција и члан жирија многих престижних домаћих и светских манифестација“.

Сенка Латиновић (Музеј наивне и маргиналне уметности) и Мирослав Карић (Музеј савремене

на то упућује лични архив Ота и Лизе Бихаљи-Мерин, који обухвата период готово читавог 20. века и који до сада, због његовог обима и разноврсности грађе, није било могуће сагледати у целини.

„Говоримо о једној несавајашњој животној и професионалној биографији, бурној егзистенцији, некоме ко је кроз свој рад рефлектовао и сажимао готово читав 20 век. Није фраза ако кажемо да је у том контексту био врло изазован задатак јер је истраживање подразумевало не само рад са Биха-

ном. Систематичан, какав је био, знатан део својих активности је документовао, брижљиво сачувао и похранио у своју архиву, али и поред тога остале су неке животне и професионалне епизоде недоречене или није постојао неки конкретнији траг који би помогао у њиховом даљем и свеобухватнијем расветљавању.“

У том смислу наш саговорник истиче неколико примера: „Недовољно је познато његово учешће у оснивању Института за проучавање фашизма у

Ото Бихаљи-Мерин чита у радној соби, 20. април 1986.
Фото Милинко Стефановић, Архива Салона Ото Бихаљи-Мерин

Ото и Лиза Бихаљи-Мерин испред плаката „De Lusthof der Naieven“ Фото Karoly u. Eva Forgacs – Budapest, Архива Салона Ото Бихаљи-Мерин

уметности) говорили су за наш лист о идејама вођења у овом подухвату и о Мериноу лично...

Несвајашња биографија

Подсећања ради, до сада су у Београду биле приређене две изложбе које су као тему имале његов живот и рад: 1976. у Салону Музеја савремене уметности, а затим 2018. у Кући легата. Свакако, додатни простор за даља проучавања и доприносе сагледавању његове заоставштине и даље постоји и

љи-Мериновом личном архивом већ и са разним другим архивама код нас и у иностранству, као и разговоре са колегама историчарима уметности, појединцима различитих занимања који су га познавали или на друге начине били са њим повезани“, наглашава Карић. Затим додаје: „Идеја је од почетка била да се истраживачки подухват искористи као полазна тачка, односно платформа у ширим сагледавањима комплексности његовог наслеђа и релације које има са данашњим време-

Паризу почетком тридесетих година 20. века, периоду када је због доласка нациста на власт морао да напусти Берлин а због својих политичких деловања није могао да се врати у земљу до почетка Другог светског рата. Затим, његова подршка и помоћ у организацији изложбе 'Крвава диктатура' у чувеној галерији 'Der Sturm' у Берлину крајем 1929. године, на којој је интернационална јавност упозната са догађајима у Краљевини Југославији након увођења Шестојануарске дикта-

О Андрићу из прве руке

Бошко Божовић био је новинар Радио Београда који је известио о Нобеловој награди и сачекао нашег писца у његовом стану након ове вести. Касније је, „због идеолошких скретања“, искључен из партије

ИСТОРИЈА ИЗ ФИОКЕ

Драгослав Симић

У марту се навршава пола века од смрти Иве Андрића. Преносимо сећање Божидара Божовића, заборављеног новинара Радио Београда и уредника Културног сектора, који је први водио разговор са Ивом Андрићем о Нобеловој награди истог дана када је стигла ова вест, а затим се јављао у директном преносу из Стокхолма са доделе Нобелове награде 1961. године. Често мислим на овог човека са осећањем туге, јер његову последњу жељу нисам испунио. Зато прилажем текст који сам објавио 15. децембра 1987. године у „Књижевним новинама“ под насловом „На вест о смрти Бошка Божовића – Довиђења читоцима“.

„Драги пријатељу, ево ме најзад у болници на дужем лечењу, док не проходам. Волео бих да ми дођеш. – Јави, да или не. – Хвала. – Сам сам. – Твој Бошко Божовић.“

Писмо је написано 29. октобра, а убачено је у сандучић 6. новембра. Не читам претпоследње странице новина, које увек доносе вести о онима који одлазе или то не урадим на време. Тако је неколико дана раније у читуљама објављена кратка вест. „Наш драги Божидар Бошко Божовић преминуо је 3. новембра, а кремиран 5. новембра. У најужем породичном кругу, према сопственој жељи.“ Тако је он отишао уверен да га ја у његовој болничкој самоћи нећу потражити. Трагам у

документацији радија за Бошком. У омоту под његовим именом скрива се неколико материјала, а последњи је из 1968. године. Вест из новина гласи: „Основна организација Савеза комуниста Радио Београда на састанку одржаном јуче прихватила је закључке Градског комитета Савеза комуниста Београда о идејној и политичкој позицији 'Књижевних новина'. Основна организација је такође разматрала политичку одговорност Божидара Божовића, члана редакцијског одбора 'Књижевних новина', уредника Културног сектора Радио Београда, и после дуге дискусије одлуком већине гласова одлучила да се искључи из Савеза комуниста.“ Осим овог исечка, ту је и вест агенције Франс прес, објављена у Танјуговом „црвеном“ билтену: „Божидар Божовић, уредник у 'Књижевним новинама', искључен из Комунистичке партије Југославије због идеолошких скретања.“ Међу исечцима је један његов чланак из 1951. о новинарском раду на радију и вест да ће на телевизији бити приказана његова оригинална драма и то је све што је у документацији остало од Бошка. Помислих, какву ли је то грешку направио први послератни дописник Радио Београда из Лондона, позоришни критичар, преводилац, новинар, писац и коментатор када га је његова партија овако неповратно казнила.

„Књижевне новине“ из броја у број до те 1968. објављују рубрику Онако узгред из пера Божидара Божовића. Па која су то његова идеолошка скретања? Онако узгред, он је писао кратке блиставе коментаре о домаћим, друштвеним и културним збивањима. На једном месту изнео је свој став о „Лазаревачком случају“, када је из партије избачен савезни посланик и генерал Радивоје Јовановић. На челу Савеза комуниста Србије били су тада Марко Никезић, Латинка Перовић, Бора Павловић... И они су, као што је познато, неколико година касније сишли са политичке сцене.

Последњи Бошков текст објављен је у броју од 9. новембра 1968. Носио је наслов: „Довиђења читоцима“. Какав је био целог живота, елегантан, ни овде се није обрачунавао са онима на чију инитијативу одлази, већ је писао. „По трећи пут за ових шест година, откако сам први пут почео да водим

сталну рубрику са садашњим насловом, осећам потребу да неко време одустанем од вођења редовног ступца. Овај посао, то знају само они који су се њиме бавили, такав је да не могу непрекидно да у њему сарађујем. С времена на време нестане инспирације, пресуши стил, потребни су одмор и промена.“ А затим још додаје: „Човек једино може да пише искрено оно што мисли и да иза тога стоји док га живот не демантује.“

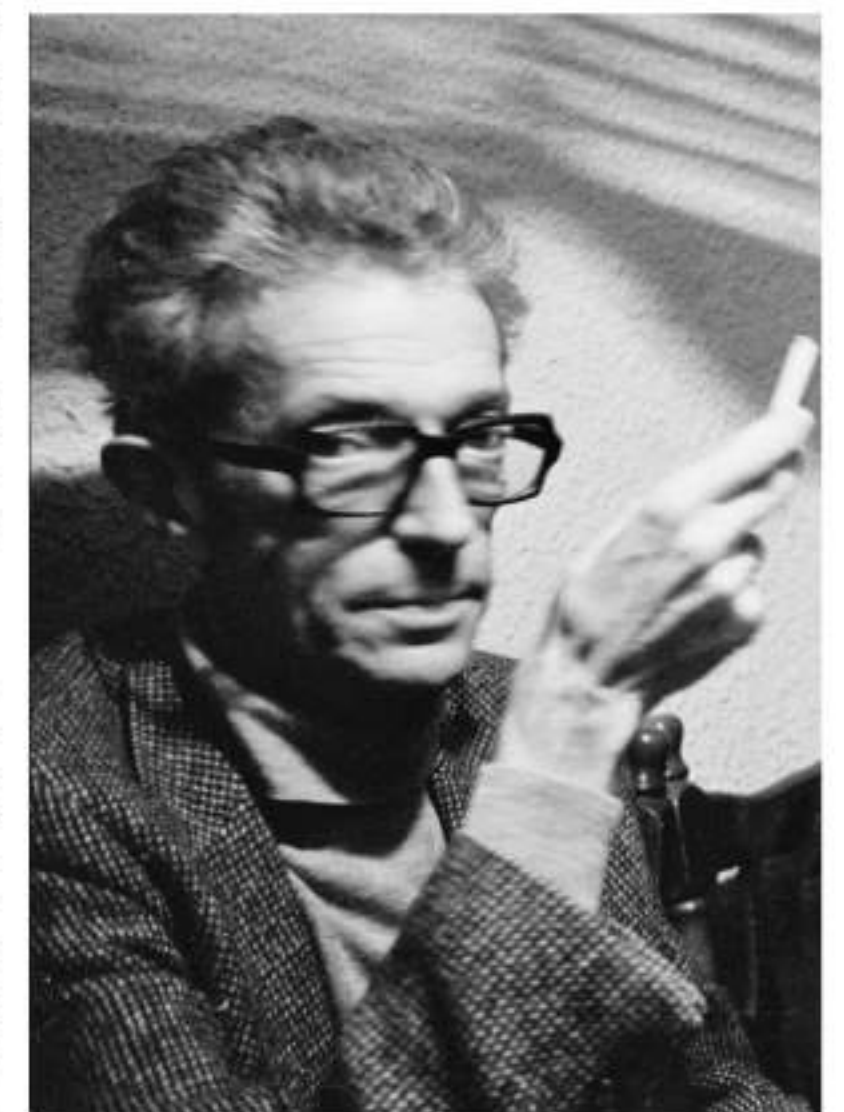
У радио-документацији сачувана су само два снимљена Бошкова прилога. То је његов разговор са Ивом Андрићем на вест да је Андрић добио Нобелову награду 26. октобра 1961. године и полусатна репортажа о радију.

Извештај о Нобеловој награди

Божовић тог 26. октобра коментарише догађај за радио овако: „Као муња прострујала је нашом земљом вест која је обрадовала сваког Југословена, вест каква стиже једном у генерацији и за земље са већом културном традицијом и могућностима од наше. Нобелову награду, највеће признање за књижевно дело у размерама светске литературе, Шведска академија наука доделила је данас Иви Андрићу, писцу 'На Дрини ћуприја', 'Травничке хронике', 'Тоспоћице' и 'Проклето авлије', писцу приповедака које су нашле места у антологијама, песник 'Екс Понто', аутор дела која су доживела и 25 превода. Као први југословенски писац, стао је у први ред савремене и не само данашње светске књижевности. Довољно је о њему и његовом делу речено, довољно су његове књиге прирасле срцу наших људи.“

Није потребно да се у овим тренуцима доказује значај и значење његова дела нити да се објашњава како овај писац, за разлику од многих других овекованих славом, својим писањем задира неупоредиво дубље него што формални оквир места и времена, тренутак збивања и фабуле то на први поглед кажу. Уосталом, уместо свега другог, прочитајмо поново одлуку Шведске академије, која каже да је Нобелова награда Иви Андрићу додељена као признање за етичку снагу којом је приказао мотиве и судбине из историје свог народа.“

Радио шаље свог најбољег извештача, уредника Културне редакције Божидара Божовића, да сачека нашег нобеловца у његовом стану. „Данас у подне, тек што је сазнао за награду коју је добио, окружен породицом и очигледно неспреман за овакав догађај, Иво Андрић је примао честитања. Топао у ономе што осећа, осмехом показује радост, али шкрт у говору, као и обично, јер

Бошко Божовић

његов инструмент је перо. У време кад се говори о књижи и књижевности, о кризама и проблемима, о данашњој омладини, којој се замера да није онаква каква би требало да буде и тако даље, на једном пре свих у стану Андрићевом се појавило троје представника београдске омладине. Прошле године, на Трбини младих, Иво Андрић је читао одломке из својих радова. Тада су му његови млади слушаоци обећали да ће, кад добије Нобелову награду, а били су уверени да је мора добити, они бити први који ће доћи да му честитају.

И заиста, узбуђени и стидљиви, са корпом цвећа, стајали су у његовом стану, а није било прошло више од пола часа откако је вест о награди објављена на радију. Наш микрофон је забележио тај тренутак збуњености са обе стране. Телефон је престаном звонио, од тога сваки час 'Међународна престрала' са позивима из разних земаља света.

С букетом цвећа у рукама који су му донели омладинци, поред све уздржаности и поред тога што није имао ни тренутка времена да среди мисли и да сам са собом проговори пре него са другима, замолили смо га да одвоји један тренутак за

type. Неизбежно је да поменемо и изложбу '20th Century German Art', која је организована у 'New Burlington Galleries' у Лондону 1938. године, а коју је пратила књига 'Modern German Art', коју је, под псеудонимом Питер Тен (Peter Thoene), написао управо Ото Бихаљи-Мерин. Уз ову значајну изложбу, у чијој припреми је активно учествовао, 'Modern German Art' је прва књига на енглеском језику која је најпре британски професионални и шири аудиторијум упутила у авангардну уметност Немачке."

Надовезујући се на детаље у вези са његовом личношћу, Сенка Латиновић истиче да је у синтагми *делайна йрисуйносий*, коју је сковао професор Јеша Денегри, сажета есенција личности Ота Бихаљи-Мерина.

Недовољно је познато учешће Бихаљи-Мерина у оснивању Института за проучавање фашизма у Паризу почетком тридесетих година 20. века

„Ова синтаagma нам је била веома важна при осмишљавању концепта изложбе и саме поставке. Желели смо да публици покажемо да он није био само сведок или неко ко је потајно пратио и бележио друштвена дешавања и промене већ је у њима узимао активно учешће током целог живота. Тако смо и представили његов животни пут: прво кроз станице, то јест градове у којима је живео и деловао, а затим кроз станице, то јест његова размишљања најпре о односу уметности, друштва и политике, која нам је оставио у бројним есејима, новинским чланцима, књигама, у послератном периоду. Бихаљи-Мерин је током деценија својих путовања и ангажмана развио фасцинантну мрежу контаката, познанстава и сарадњи са неким од најзначајнијих актера из света политике, културе и уметности тога времена, попут Бертолта Брехта, Георга Гроса, Ане Зегерс, Василија Кандинс-

ког, Паула Клеа, Томаса Мана, Жан-Пола Сартра и других. Подсетимо да је крајем двадесетих година прошлог века заједно са братом Павлом Бихаљијем покренуо часопис 'Нова литература', извештавао је са фронтова у Шпанском грађанском рату, од 1949. до 1959. године био уредник часописа 'Југославија', аутор је вишетомене монографије о Франсиску Гоји, један је од најзначајнијих промотера наивне уметности у светским оквири-ма и поборник посматрања уметности као свеобухватног процеса у коме ваневропски народи, па и мањи европски, како је говорио, морају да добију заслужено место."

Допринос супруге Лизе

Она наглашава још једну кључну личност у његовом животу: „Поред огромне радне енергије и дисциплине која га је красила, велике заслуге је имала и његова супруга Лиза, без које не би могао постићи све наведено. Више од шездесет година живели су у хармоничној и снажној емотивној и интелектуалној симбиози. Заједно су написали две књиге: 'Живот и дело сликара Анрија Русоа' и 'Мала земља између светова'. Лиза је водила кореспонденцију на страним језицима, пратила Бихаљи-Мерина на већини путовања и веома критички приступала његовим радовима, што је он посебно ценио. Увек је истицао њен непроцејив допринос у свим животним и интелектуалним подухватима. Често указујући на неодвојивост вредносних категорија етичког и естетичког, својим примером и личним интегритетом Ото Бихаљи-Мерин је показао да је обавеза сваког од нас да у датим околностима, ма колико тешке оне биле, учинимо свет бољим местом за генерације које долазе."

Причузаокружује Карић: „Подсећам да је крајем године у организацији Међународног удружења ликовних критичара (АИСА) одржан симпозијум посвећен различитим аспектима професионалних деловања Ота Бихаљи-Мерина, на којем су излагале колегице и колеге др Јелена Весић, др Вида Кнежевић, Маријана Цветковић, др Бранислав Димитријевић и Стеван Вуковић, који су значајно допринели овом истраживачком подухвату. Недавно је из штампе изашла и пратећа публикација изложбе, у којој се, поред текстова неких од горе поменутих аутора, налази и наш кустоски текст, као и текст др Иване Башичевић Антић."

критичар, и Влада Стаменковић, професор на Факултету драмских уметности у Београду.

Павле Зорић: „Када бих хтео да дефинишем стваралачки профил Бошка Божовића, рекао бих да је он био рођени радио-новинар. Имао је пре свега редак дар правилног и спонтаног изражавања. Не могу се сетити ниједног другог новинара из његове генерације, а било их је много, веома добрих, који су у студију или у позоришној и музичкој дворани деловали тако природно и тако убедљиво као он. Његов говор је одисао лакоћом и спонтаношћу. Нису се препознавали трагови учења, занат је био давно савладан, примећивала се само мајсторска рука у руковању свим новинарским формама. Подједнако се осећао као на свом терену и као извештач, и као водитељ, и као коментатор. Годинама је неговао позоришну критику у информативним емисијама радија, али и у посебним емисијама из сфере културе."

Влада Стаменковић: „Не треба заборавити још једну област деловања Бошка Божовића у којој је оставио видног трага. Ту мислим на његову сарадњу у 'Књижевним новинама'. У мноштву чланака објављених у том угледном листу зналачки је коментарисао друштвене појаве свога времена и духовито критиковало различите недостатке и изопачености у јавном животу. Као што је храбро писао те текстове, тако се исто храбро држао када је против 'Књижевних новина', крајем шездесетих година, кренула једна од многобројних идеолошких хајки. Сећам се тих суморних сцена колективног кидисања на усамљеног човека, на Бошка Божовића. Формално, признао је кривицу да колико-толико себи омогући даљи рад на радију. Бранио је своје ставове без крупних речи и без патетичних гестова. Одбијао је, међутим, да се покори, да устукне пред својим прогонитељима. Треба ли ма кога да подсећам колико је критика на радију, телевизији и у новинама по својој природи пролазна. И да је од свих врста те критике критика на радију најпролазнија. Знао је то Бошко, као што знамо сви ми који смо се тим послом бавили. Он је остварио изузетне резултате и заслужио да буде забележен као једна од најизразитијих фигура у српском новинарству нашега времена. Нама тада младим критичарима који смо се почели огледати у области радијске критике Бошко Божовић је постао узор."

Из књиге у припреми
„Два века сликана микрофоном"
Драгослава Симића

Формат суштине

Тешко је, а можда и непотребно, описати готово телесно задовољство које читаоци „Политике” осећају док је држе у рукама и гледају шта ће све тог дана на њеним страницама моћи да прочитају

ДВАНАЕСТИ ИГРАЧ

Вуле Журић

Емир Кустурица је „Политику” уписао у историју покретних слика доделивши најдуговечијем дневном листу на Балкану малу али изузетно вредну епизодну улогу у свом дебитантском ремек-делу „Сјећаш ли се Доли Бел”. Сећате се како Славко Штимац чита насмрт болесном Слободану Алигрудлићу онај чланак о плановима научника да прекрајањем природе од Земље створе Рај. „Политика” је током своје дуге и светским ратовима ометане историје на својим страницама гајила овакву врсту полуразбирке, дајући до знања читаоцима да се може остати озбиљан и кад дође време да се човек мало опусте и киселкасто насмеје. Да се од ове лепе праксе не одустаје ни данас, показао је кратак текст штампан у једном од првих фебруарских бројева у коме се говори о неочекиваним невољама са којима су се суочили произвођачи „лего” играчака. На изложби „Приче квир заједница, искуства и идентитети”,

„Политика” на увећаном формату Фото лична архива

која је недавно одржана у Британском музеју науке, изложене су и „лего” коцке као пример како играчке не би смеле да изгледају.

Произвођачу најпопуларнијег „грађевинског материјала” за остварење децијих маштарија замера се управо формат коцки, јер начин на који се међусобно спајају указује на њихову *хејтеросексуалност*! Проблем је, по надлежнима из лондонског Музеја науке, у оним избочинама и удубљењима који узнемирујуће асоцирају на мушке и женске репродуктивне органе. „Политика” је ову вест пренела без коментара, док је Илон Маск на својој друштвеној мрежи „Икс” изнео мишљење које би могло да се преведе цитирањем оне чувене Алигрудлићеве реченице из помињаног Кустуричиног филма: „Мене не рачунај!”

Промена изгледа

Трампов Ришеље је, можда баш тог истог дана, међутим, остао без коментара када је на страницама овог листа објављена трагикомична вест о „лего” коцкама, а када је „Политика” почела да се штампа на нешто дебљој хартији и у промењеном, већем формату.

Новине које управо држите у рукама препознатљиве су већ на први поглед по јединствености фонта и формата. Тешко је, а можда и непотребно, описати готово телесно задовољство које читаоци „Политике” осећају док је држе у рукама и гледају шта ће све тог дана на њеним страницама моћи да прочитају. Суочавање са новим форматом је код многих од нас изазвало чак и физичку нелагод. Тих првих дана након промене формата болела су рамена, буниле се руке, ваљало се при-

викнути на промену која задира у саму суштину „Политикиног” бића.

На сличан начин је дирнуто у традицију листа када је почетком двадесет и првог века светски познати дизајнер Мирко Илић добио задатак да промени заглавље „Политике” и модернизује јединствени ћирилички фонт. Тада су имена оснивача листа са врха насловне стране пресељена у дно друге стране, па су увређени наследници браће Рибникар најављивали да ће повратак на старо тражити и преко суда. У јавности је тих дана промена изгледа „Политике” била једна од најважнијих друштвено-политичких тема. О свим реперкусијама тог потеза тадашњег руководства листа имали су шта да кажу и они који „Политику” никада нису ни читали.

О промени формата, међутим, у јавности није ни изговорена ни написана нити једна једина реч. Можда ће се у међувремену неки верни читаоци „Политике” поводом ове промене огласити у рубрици „Међу нама”, али у електронским медијима и на друштвеним мрежама, чини се, нема простора за бављење овом наизглед тривијалном темом. Једноставно, догађање народа и одгађање смиривања оправдано узаврелих грађанских страсти окупира сву нашу пажњу.

Зато је вест дана постала акција којом су студенти ушли у београдски Студентски културни центар и прогласили ослобођење ове важне институције културе, која је тиме враћена онима којима и припада. Здање преко пута Београђанке последњих тридесетак година је пражњено од готово сваког трага своје некадашње смислености, али је то наслеђе изгледа било толико да се ових дана чини како ће симболичка снага саме локације бити и више него довољна да се ствари покрену са умртвљене тачке.

Ланци на СКЦ-у

О томе ових дана у јавности и на друштвеним мрежама говоре и многи уметници и друштвени активисти који су седамдесетих и осамдесетих година својим деловањем бивши Официрски дом учинили култим местом које ће, чврсто верују, захваљујући студентима, опет постати стетиште критичке мисли и уметничке побуне.

Студенти су у вечери освајања СКЦ-а један од улаза у ово здање замандалили ланцем и то је, уз истакнуте паролe, за сада, једина видљива назнака

И док се надамо како променом формата није промењена сама суштина „Политике”, верујемо да ће повратком на некадашњи формат бити промењена суштина не само СКЦ-а, већ и целокупног културног живота

промене формаша. Шта ће се све суштински другачије у наредним недељама и месецима наћи на програму ове ослобођене институције, моћи ћемо да видимо и на страницама „Политике” посвећеним седмичним најавама културних догађаја.

И док се надамо како променом формата није промењена сама суштина „Политике”, верујемо да ће повратком на некадашњи формат бити промењена суштина не само СКЦ-а, већ и целокупног културног живота.

Ако се ништа од тога не деси, неће нам преостати ништа друго него да здања у Македонској и на углу Краља Милана и Ресавске направимо од „лего” коцки. Све друго ће се, као и до сада, одвијати махом у нашој машти.